

Katowice, dnia 25 stycznia 2022 roku

Prof. dr hab. Zygmunt Tobor

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Ocena dorobku naukowego, w tym rozprawy habilitacyjnej pt. *Promisoryjna teoria umów na tle ontoetyki Paula Ricoeura* i aktywności naukowej Doktora Marcina Pieniązka, związana ze złożonym wnioskiem o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

Celem niniejszej recenzji jest dokonanie oceny, czy Habilitant spełnia ustawowe wymogi nadania stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych. Recenzja składa się z trzech części, zgodnie z wymogami przedstawionymi w umowie z 22.11.2021 r. W części pierwszej przedstawione zostaną podstawowe informacje na temat Habilitanta. W części drugiej przywołane zostaną przepisy prawa powszechnie obowiązującego, stanowiące podstawę dokonywanej oceny. W części trzeciej przedstawiona zostanie informacja na temat osiągnięć naukowych Habilitanta wraz z oceną tych osiągnięć.

1. Przedstawienie podstawowych danych o kandydacie:

Doktor Marcin Pieniążek tytuł magistra prawa uzyskał na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracę magisterską pt. *Wybrane zagadnienia etyki prawniczej* przygotował w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa UJ pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Stelmacha. W latach 2003-2006 odbył stacjonarne studia doktoranckie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, zakończone przygotowaniem rozprawy doktorskiej pt. *Koncepcja etyki sytuacyjnej prawnika* w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa, ponownie pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Stelmacha. Recenzentami rozprawy doktorskiej byli prof. dr hab. Tomasz Gizbert – Studnicki oraz prof. dr hab. Marek Zirk – Sadowski. Tytuł doktora nauk prawnych uzyskał w dniu 22 maja 2006 r. uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu

Jagiellońskiego. W 2007 r. uzyskał również Master's Degree (LL.M.) w zakresie teorii prawa po ukończeniu dwuletniego kursu na The European Academy of Legal Theory z siedzibą w Brukseli, stanowiącej międzyuczelniany program realizowany przez Katholieke Universiteit Brussel i Facultés Universitaires Saint-Louis (obecnie UCLouvain). W roku 2003 ukończył nadto dwuletnie Studium Literacko – Artystyczne na Wydziale Filologii Polskiej UJ.

Od 2006 r. Habilitant związany jest z Krakowską Akademią im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (poprzednio: Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego), gdzie zatrudniony jest do dnia dzisiejszego, pierwotnie na stanowisku wykładowcy, od 1 stycznia 2008 r. zaś na stanowisku adiunkta w Katedrze Teorii, Filozofii i Polityki Prawa na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych (poprzednio: Wydział Prawa i Administracji). Ponadto w latach 2016 - 2019 był zatrudniony na stanowisku wykładowcy w Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, na Wydziale Rehabilitacji Ruchowej.

Z załączonej dokumentacji nie wynika, by Habilitant ubiegał się poprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

2. Przedstawienie informacji o obowiązujących przepisach prawa na dzień wszczęcia ocenianego postępowania habilitacyjnego, w tym obowiązujących kryteriach oceny.

Postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego Doktorowi Marcinowi Pieniążkowi zostało wszczęte w dniu 11 sierpnia 2021 r. W związku z tym regulowane jest ono przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2021 poz. 478 t.j.; dalej: p.s.w.n.), co wprost wynika z treści art. 179 ust. 6 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669). Wymogi dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego zostały określone w art. 219 ust. 1 p.s.w.n.:

Art. 219. 1. Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;**
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w****

wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub

b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub

c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

3. Przedstawienie informacji o ocenianych osiągnięciach naukowych:

3.1. Dorobek naukowy:

Dorobek naukowy Habilitanta przedstawia się następująco. Habilitant jest autorem 52 publikacji (w tym 44 punktowanych i 8 niepunktowanych), co obejmuje: 2 monografie (w tym opublikowaną rozprawę doktorską i rozprawę habilitacyjną), 24 rozdziały w monografiach naukowych, 1 redakcję naukową monografii, 4 hasła słownikowe, 16 artykułów w czasopismach naukowych, 1 artykuł recenzyjny w czasopiśmie naukowym, 1 sprawozdanie z konferencji, 1 artykuł w materiałach pokonferencyjnych. Spośród tych publikacji 19 opublikowanych zostało w języku angielskim (dotyczy to rozdziałów w monografiach i artykułów), pozostałe zaś w języku polskim. Ogromną większość ww. publikacji (tj. wszystkie poza jednym rozdziałem i jednym artykułem w czasopiśmie) ukazała się po uzyskaniu ostatniego awansu naukowego (tj. uzyskaniu stopnia doktora w 2006 r.).

Najbardziej prestiżowym czasopismem, w którym publikował Habilitant jest bez wątpienia *International Journal for Semiotics of Law - Revue internationale de Smiotique*

*juridique*¹. Jest to wiodące czasopismo o zasięgu międzynarodowym, wydawane przez Springer, poświęcone problemom filozoficzno-językowym w prawie. Poza tym, Habilitant wielokrotnie publikował w czasopiśmie Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej, wydawanym przez Stowarzyszenie Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR we współpracy z Wolters Kluwer. Jest to obecnie wiodące czasopismo teoretycznoprawne o zasięgu ogólnopolskim.

Habilitant nie odgrywał wiodącej roli w ramach powstawania współautorskich prac naukowych. Jedyne wskazane w wykazie prace stworzone we współautorstwie są to prace niepunktowane.

W omawianym dorobku Habilitanta wyróżnić można kilka zasadniczych obszarów badawczych. Obszar pierwszy dotyczy problematyki etyki prawniczej. Zagadnieniu temu poświęcona była już praca magisterska Habilitanta, następnie zaś również rozprawa doktorska. Zasadniczą pracą z tego obszaru jest monografia stanowiąca publikację rozprawy doktorskiej, tj. M. Pieniążek, *Etyka sytuacyjna prawnika*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2008. Wybrane wątki z tego obszaru badawczego były również rozwijane w okresie późniejszym, w tym w ujęciu praktycznym (np. sporządzenie ekspertyzy na potrzeby międzynarodowego projektu edukacyjnego czy wystąpienie na konferencji organizowanej przez Krajową Radę Komorniczą). Uważam, że podejmowane przez Habilitanta próby przełożenia ustaleń teoretycznych w zakresie etyki prawniczej na formułowanie praktycznych wskazówek zasługują na uznanie.

Drugim obszarem zainteresowań badawczych Habilitanta jest aplikacja dorobku Paula Ricoeura w filozofii prawa. Sądząc po liczbie publikacji, jest to obszar zdecydowanie najistotniejszy. Obejmuje on próby aplikacji filozofii Ricoeura do różnych problemów teorii i filozofii prawa, takich jak: interpretacja prawnicza, stosowanie prawa, etyka prawnicza, związki pomiędzy prawem a moralnością, metaforyka języka prawnego, teoria polityczna UE itd. Liczne teksty z tego obszaru opublikowane zostały w języku angielskim (lub wręcz w dwóch wersjach językowych). Zaznaczyć wypada, że w poszczególnych pracach Habilitant powtarza pewne główne wątki, jak na przykład zniesienie opozycji pomiędzy interpretacją prawa a argumentacją prawniczą, krytyka sylogizmu prawniczego itd. Za najważniejszą pracę z tego obszaru uznać wypada artykuł

¹ M. Pieniążek, *The application of Paul Ricoeur's theory in interpretation of legal texts and legally relevant human action* (DOI 10.1007/s11196-015-9403-3), *International Journal for Semiotics of Law - Revue internationale de Smiotique juridique*, ISSN 0952-8059, vol. 28, issue 3 /2015, str. 627-646.

The application of Paul Ricoeur's theory in interpretation of legal texts and legally relevant human action opublikowany w prestiżowym czasopiśmie *International Journal for Semiotics of Law - Revue internationale de Semiotique juridique* (Volume 28, Issue 3/2015), wydawanym przez Springer. Z kolei chyba najpełniejszy obraz poglądów Habilitanta w omawianej materii znaleźć można w artykule *On possible applications of Paul Ricoeur's thought in legal theory*, opublikowanym w *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej* (nr 1(10) czerwiec 2015).

Jako teoretyk prawa chciałbym w tym miejscu wyrazić jedną uwagę polemiczną. W niemal każdej publikacji z omawianego obszaru Habilitant przedstawia filozofię Ricoeura jako remedium na rzekome błędy i braki pozytywizmu prawniczego, takie jak zawężenie interpretacji tekstu prawnego do metod logiczno-językowych, traktowanie ustawy jako wyłącznego źródła prawa, wiara w istnienie prawdziwego znaczenia tekstu prawnego itp. (por. np. M. Pieniążek, *On possible applications of Paul Ricoeur's thought in legal theory*, *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej* 2015 nr 1(10), str. 79-80, 85). Jednocześnie, Habilitant zasadniczo nie odnosi się do rzeczywistych wypowiedzi przedstawicieli krytykowanego przez siebie paradygmatu pozytywistycznego (przykładowo, w cyt. artykule nie ma ani jednego takiego cytatu). W rezultacie można odnieść wrażenie, że przedmiotowa krytyka wymierzona jest tak naprawdę w jakąś nieistniejącą, „zwulgaryzowaną” wersję pozytywizmu prawniczego, a jej jedynym celem jest czysto retoryczne podniesienie rangi propozycji opartych na koncepcji Ricoeura. Jest to niestety dość częsta praktyka przedstawicieli rozmaitych nurtów niepozytywistycznych czy krytycznych. Klasycy współczesnego pozytywizmu w pełni doceniają rolę pozajęzykowych metod wykładni prawa (por. np. prace H. Harta, A. Marmora, T. Endicotta), nie sprowadzają prawa do ustawy (por. np. słynna hartowska koncepcja reguły uznania), zaś przekonanie o istnieniu prawdziwego znaczenia tekstu prawnego wydaje się bliższe filozofom niepozytywistycznym (por. R. Dworkina koncepcję „one right answer”). Nie twierdzę, że wykorzystywane przez Habilitanta poglądy Ricoeura nie oferują nowych perspektyw na omawiane zagadnienia. Uważam jednak, że nie są one aż tak odległe od niektórych idei wyrażanych przez przedstawicieli współczesnego paradygmatu pozytywistycznego, a ich bardziej rzetelne porównanie mogłoby wyjść z korzyścią dla koncepcji budowanych przez Habilitanta.

Na koniec warto zaznaczyć, że recenzowaną rozprawę habilitacyjną pt. *Promisoryjna teoria umów na tle ontoetyki Paula Ricoeura* również tematycznie zaliczyć można do omawianego obszaru badawczego. Przy czym nie stanowi ona jedynie syntezy czy podsumowania działalności Habilitanta na omawianym polu badawczym, a poświęcona jest konkretnemu problemowi (teorii umów) i zawiera jego pogłębioną analizę, która wykracza poza treść przywołanych artykułów.

Obszar trzeci zainteresowań Habilitanta obejmuje pozostałe poruszane przez niego zagadnienia, w tym: recepcję myśli E. Lèvinasa w filozofii prawa, anglosaską teorię prawa umów, argumentację prawniczą czy socjolingwistykę.

3.2. Ocena rozprawy habilitacyjnej:

Osiągnięciem wskazanym przez Habilitanta jako podstawa ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest monografia autorska pt. *Promisoryjna teoria umów na tle ontoetyki Paula Ricoeura* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2021). Monografia ta spełnia wymogi formalne określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a, tj. została wydana w wydawnictwie, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie ze stosownymi przepisami (por. Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe). Zasadniczym celem niniejszej recenzji jest odpowiedź na pytanie, czy monografia ta spełnia również wymogi materialne zawarte w cyt. przepisie, tj. stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny, jaką są nauki prawne.

3.2.1. Wybór tematu pracy:

Wybór tematu pracy oceniam jako nader interesujący. Autor podejmuje się budowy teorii umów ugruntowanej w filozofii Paula Ricoeura. Poglądy filozoficzne tego francuskiego myśliciela są w nauce prawa, również polskiej, do pewnego stopnia znane. Zwykle jednak odczytywane są w kontekście klasycznych zagadnień filozoficzno- i teoretycznoprawnych, takich jak np. sprawiedliwość, władza, odpowiedzialność prawna, interpretacja i argumentacja prawnicza itd. Z kolei problematyka teorii umów (czy też ogólnej teorii prawa umów) jest żywym nurtem w jurysprudencji zagranicznej (np. anglosaskiej), natomiast w rodzimej nauce prawa podejmowana jest niezwykle rzadko i niemal wyłącznie przez przedstawicieli dogmatyki prawa cywilnego. Oryginalność

propozycji Habilitanta wynika zatem z dwóch czynników. Po pierwsze, stanowi o niej sam przedmiot pracy, którym jest ogólna teoria umów. Po drugie, polega na wykorzystaniu wspomnianej koncepcji filozoficznej do analizy problematyki z pogranicza teorii prawa i nauki prawa cywilnego (a nie klasycznej problematyki filozoficznoprawnej). Niewątpliwie wybór tematu rozprawy stanowi kontynuację dotychczasowych wieloletnich zainteresowań naukowych Habilitanta, stanowiąc podsumowanie określonego nurtu jego kariery badawczej.

3.2.2. Język pracy i jej redakcja

Język pracy prezentuje bardzo wysoki poziom. Autor stanął tu przed trudnym zadaniem, musiał bowiem niejako „połączyć” w swojej pracy dwa, zgoła odmienne, style literackie: z jednej strony oryginalną poetykę wypowiedzi Paula Ricoeura, z drugiej – techniczny język dogmatyki prawa cywilnego. Dodatkową trudność generowało obfite czerpanie z dorobku autorów anglojęzycznych. Z zadania tego wywiązał się bardzo dobrze. Praca jest napisana pięknym i spójnym językiem, zrozumiałym zarówno dla prawnika, jak również – jak miemam – dla miłośnika dzieł francuskich poststrukturalistów. Habilitant umiejętnie wykorzystuje swoiste terminy, neologizmy i zbitki ukute przez Ricoeura, oszczędnie – ale równie umiejętnie – posługuje się terminami obcojęzycznymi. Pewną anomalię – jak na standardy publikacji prawniczej – stanowi bardzo częste wykorzystywanie cudzysłówów i wynikająca stąd odczuwalna metaforyczność wielu fragmentów. Jest to bez wątpienia podyktowane specyfiką stylu Ricoeura, jednak nie ułatwia śledzenia wywodu merytorycznego. Do drobnych mankamentów pracy w omawianym obszarze można zaliczyć bardzo liczne powtórzenia pewnych zapożyczonych sformułowań (np. „skromnie i ironicznie”, „śmierć kontraktu”) czy cytatów (np. powtórzenie przypisu str. 28 i 34). Po drugie, praca nie jest całkowicie wolna od literówek. Są to jednak bardzo nieznaczne niedogodności, które w żadnym stopniu nie wpływają na ogólną, bardzo wysoką, ocenę strony językowej i redakcyjnej rozprawy.

3.2.3. Systematyka pracy

Rozprawa podzielona jest na dwie główne części. Część pierwsza („Kontekst promisoryjnej teorii umów”) stanowi rekonstrukcję tła filozoficznego, historycznego i teoretycznego dla dalszych rozważań. Część druga („Promisoryjna teoria umów jako

teoria sui generis”) stanowi prezentację autorskiej koncepcji Habilitanta. Całość poprzedzona jest krótkim wprowadzeniem, a zakończona podsumowaniem. Proporcje obydwu części przedstawiają się w ten sposób, że część pierwsza (łącznie z wprowadzeniem) zajmuje blisko 180 stron, część druga (razem z podsumowaniem) ok. 70 stron. Jest to zauważalna dysproporcja – zresztą dość powszechna w pracach interdyscyplinarnych.

W tym miejscu wypada pokrótce scharakteryzować treść poszczególnych rozdziałów:

Wprowadzenie zawiera wstępne zarysowanie doniosłości dorobku Paula Ricoeura dla teorii umów. Najistotniejszymi elementami tego fragmentu są postawione tu teza i cele pracy. Celami tymi są: (1) „budowa »promisoryjnej teorii umów« ugruntowanej w poglądach Ricoeura (...)”, (2) „(...) przerzucenie mostu pomiędzy filozofią prawa a cywilistyczną teorią prawa umów”, (3) „wzmocnienie recepcji dorobku Paula Ricoeura w polskiej teorii i filozofii prawa” (str. 21-22). Cele te uważam za oryginalne i doniosłe. Moja ocena ich realizacji przedstawiona zostanie w dalszej części recenzji.

Rozdział 1. „Filozofia Paula Ricoeura” poświęcony jest wybranym wątkom twórczości francuskiego filozofa. Autor nie próbował dokonać syntezy całokształtu myśli Ricoeura, lecz skupił się na wątkach wykorzystywanych w dalszej części pracy, m. in. koncepcji „małej etyki”, perspektywie narratologicznej, trzech poziomach ontoetycznych podmiotu itd. W ten sposób pewne ważkie i prawnie relewantne wątki twórczości Ricoeura praktycznie nie zostały w pracy poruszone (np. teoria interpretacji prawniczej). Rozwiązanie takie należy jednak ocenić dodatnio. W przypadku tak płodnego i wszechstronnego myśliciela Autor musiał bowiem dokonać selekcji i skupić się na aspektach istotnych z punktu widzenia konstruowanej teorii. Zawartość tego rozdziału uważam zatem za w pełni uzasadnioną i niezbędną dla dalszych wywodów.

Rozdział 2. „Z historii obietnicy i wzajemności w umowach” stanowi historyczny przegląd stanowisk teoretycznych w zakresie prawa umów od starożytności po czasy współczesne. Jest to zdecydowanie najobszerniejszy rozdział książki (przeszło 70 stron). W tym rozdziale Habilitant daje się poznać jako rzetelny historyk, umiejętnie prowadzący czytelnika przez historyczne meandry teorii umów. Osią, wokół której prowadzona jest narracja jest tytułowe pojęcie obietnicy. Głównym celem tego rozdziału

jest pokazanie jak zmieniała się rola tego pojęcia na przestrzeni dziejów. Pośrednim, ale – jak sądzę – również zamierzonym – celem jest ukazanie w perspektywie historycznej związków pomiędzy filozofią ogólną a problematyką teorii umów.

Rozdział 3. „Obietnica i porozumienie w anglosaskiej teorii umów” jest w zasadzie kontynuacją poprzedniego rozdziału, tyle że skoncentrowaną na koncepcjach rozwijanych w krajach anglosaskich. Jest to również obszerny rozdział (przeszło 40 stron). Jest on w większym stopniu poświęcony teoriom współczesnym, które pod niektórymi względami są bliższe proponowanej przez Autora koncepcji, niż współczesne teorie kontynentalne.

Rozdział 4. „Ontoetyczne podstawy promisoryjnej teorii umów” otwiera drugą część rozprawy. Strukturę temu rozdziałowi nadają wyróżnione przez Ricoeura trzy poziomy dążenia etycznego podmiotu: intrapersonalny, interpersonalny i instytucjonalny. Na poziomie intrapersonalnym (podmiotowym) fundamentalnym pojęciem okazuje się być tytułowa obietnica. Złożenie obietnicy jest równoznaczne z moralnym uznaniem samego siebie, niejako zatem warunkuje w ogóle podmiotowość strony umowy. Na poziomie interpersonalnym Autor odwołuje się do Ricoeura relacyjnej koncepcji podmiotu, dzięki czemu wykazuje „pozorność ugruntowanej historycznie opozycji jednostronności przyrzeczenia i wzajemności porozumienia stron w umowach” (str. 197). Uznanie drugiej strony warunkuje uznanie siebie samego jako strony umowy i odwrotnie. Na poziomie instytucjonalnym wywód poszerzony zostaje o rolę aktów prawnych i kodeksowych modeli umów, które „są przykładem dyskutowanego przez Ricoeura obszaru zastosowania uniwersalnych norm wobec niepowtarzalnych osób” (str. 200). Omawiany rozdział jawi się jako kluczowy w strukturze pracy. Głównym jego motywem są próby przewyciężenia znanych w teoriach umów opozycji, jak np. obietnica – wzajemność, subiektywność – obiektywność itd. przy pomocy aparatury pojęciowej Paula Ricoeura.

Rozdział 5. „Narratologiczne aspekty promisoryjnej teorii umów” wykorzystuje inny wątek twórczości Ricoeura, a mianowicie „narracyjną koncepcję tożsamości osobowej” (str. 203). Szczególnie interesującym elementem jest tu ujęcie prawa stanowionego jako „wielkiej narracji”, które rodzi określone konsekwencje w zakresie nie tylko postrzegania umów (w tym zwłaszcza kodeksowych modeli umów), ale także stosowania prawa, interpretacji prawa czy jego obowiązywania.

Rozdział 6. „Umowa jako dyskurs i umowa jako tekst” to bardzo krótki rozdział (10 stron) bazujący na analizowanej przez Ricoeura opozycji „tekst – dyskurs”. Rozdział ten, choć bardzo interesujący, sprawia nieco wrażenie „ciała obcego” w rozprawie. Nie czerpie bezpośrednio z wcześniejszych ustaleń. Sam Autor zastrzega, że wspomniana opozycja jest charakterystyczna dla wcześniejszego etapu twórczości Ricoeura i w kluczowej dla pracy koncepcji ontoetycznej podmiotu została w zasadzie przewyżniona (str. 225).

Rozdział 7. „Ogólna metateoria porządkująca teorie oświadczeń woli (oraz umów)” stanowi interesującą próbę usystematyzowania odmiennych koncepcji teoretycznych, które przedstawione zostały w rozdziałach 2. i 3., przy wykorzystaniu pojęć z filozofii Ricoeura. Nasuwa się tu kilka uwag krytycznych. Po pierwsze, dla czytelności pracy korzystne byłoby umieszczenie tego rozdziału bezpośrednio po omówieniu historycznym (rozdziału 2. i 3.), jako że Autor nieustannie się do niego odnosi. Po drugie, zawarta tu „ogólna metateoria” ma w istocie charakter jedynie pewnego wstępnego szkicu. Cały rozdział liczy zaledwie 6 stron i co najwyżej sygnalizuje możliwość wykorzystania dorobku Ricoeura to omawianego problemu.

Rozprawę wieńczy krótkie podsumowanie, w którym podkreślone zostały głównej jej tezy.

W perspektywie struktury całej pracy zastrzeżenia nasuwają rozmiary i umiejscowienie rozważań historycznych i teoretyczno-dogmatycznych (rozdział 2. i 3.). Łącznie rozdziały te stanowią mniej więcej połowę objętości pracy. Czytelnik ma jednak wrażenie, że poczynione w nich ustalenia zostają przez Autora wykorzystane jedynie w niewielkim stopniu. Wrażenie to potęguje odseparowana i niezwykle lapidarna próba uporządkowania tej materii podjęta w rozdziale 7. Z drugiej strony, sama zawartość tych rozdziałów ma w mojej ocenie bardzo wysoką wartość merytoryczną, niezależnie od ich roli w strukturze pracy. Ustalenia tam zawarte mogą stać się źródłem dalszych analiz, w szczególności prowadzonych przez dogmatyków prawa cywilnego, historyków czy komparatystów.

3.2.4. Wykorzystanie źródeł

Bibliografia pracy jest obszerna, zawiera przeszło 300 pozycji, w tym przeszło 30 prac samego Paula Ricoeura. Lektura bibliografii potwierdza interdyscyplinarny

charakter pracy, znajdziemy w niej bowiem pozycje z zakresu filozofii (w tym hermeneutyki, filozofii politycznej, filozofii języka itd.), teorii i filozofii prawa, historii prawa, dogmatyki prawa cywilnego itd. Niewątpliwą zaletą rozprawy jest obszerne odwoływanie się do literatury anglosaskiej, która w zakresie podejścia do teorii umów wykazuje się daleko idącą odrębnością od doktryny kontynentalnej.

3.2.5. Merytoryczna ocena pracy

Merytoryczna ocena pracy jest ogólnie pozytywna, co nie wyklucza jednak możliwości sformułowania pewnych uwag krytycznych oraz polemicznych. Przydatne może być przywołanie sformułowanych przez samego Autora celów pracy (str. 21-22), które oceniałem jako oryginalne i warte realizowania.

Celem nr 3 była popularyzacja filozofii Paula Ricoeura w polskiej teorii i filozofii prawa. Cel ten uważam za zrealizowany. Bez wątpienia rozprawa ma potencjał spopularyzować dorobek Paula Ricoeura wśród polskich teoretyków i filozofów prawa. Autor wykazał, że koncepcje stworzone przez tego filozofa dają się zastosować nie tylko do najbardziej abstrakcyjnych, „klasycznych” problemów filozofii prawa, ale także na „niższym” poziomie rozważań, graniczącym z dogmatyką prawniczą.

Celem nr 2 było stworzenie „mostu” pomiędzy filozofią prawa (właściwie nawet: filozofią ogólną) a cywilistyczną teorią prawa umów. Cel ten również uważam za zrealizowany. Połączenie koncepcji i pojęć stricte filozoficznych (nawet nie filozoficznoprawnych) z teorią umów, dogmatyką prawa cywilnego czy wręcz treścią konkretnych przepisów Kodeksu cywilnego uważam za największą zaletę recenzowanej rozprawy. Habilitant wykroczył w tym zakresie poza ugruntowany w polskiej teorii prawa paradygmat, a zbliżył się do podejścia znanego na zachodzie (np. w Niemczech czy krajach anglosaskich), w którym wybitni teoretycy i filozofowie prawa chętnie podejmowali również zagadnienia szczegółowych nauk prawnych. Przykładowo dostarczają cytowani w pracy L. Fuller czy R. Posner (teoria umów), ale także H. Hart (odpowiedzialność prawna, związek przyczynowy) czy A. Kaufmann (prawo karne).

Celem nr 1 była budowa promisyjnej teorii umów ugruntowanej w poglądach Ricoeura. Realizacja tego celu w moim przekonaniu powiodła się jedynie częściowo. Kwestii tej wypada poświęcić nieco więcej uwagi.

Za ważny i interesujący wątek omawianej koncepcji uważam oryginalne uzasadnienie obowiązywania umów. Autor znajduje je „w samej egzystencji

przysięgającej strony” (str. 245). Innymi słowy, poprzez złożenie obietnicy podmiot prawa niejako „poświadcza” swoje istnienie, a dochowywanie wierności składanej obietnicy stanowi o tożsamości podmiotu. Jest to bardzo silne uzasadnienie, które w niewątpliwie oryginalny sposób łączy wymiar etyczny z wymiarem ontologicznym ludzkiej egzystencji. Stanowi ono wierne przykład zastosowania pojęć filozofii Ricoeura do praktycznych problemów prawa cywilnego.

Innym istotnym, i chyba najmocniej eksponowanym w pracy, wątkiem jest próba przewyciężenia teoretycznej i historycznej opozycji pomiędzy jednostronną obietnicą podmiotu a dwustronnym porozumieniem stron. W tym zakresie Autor wykorzystuje koncepcję Ricoeura jako mechanizm syntezy zastanych teorii. Uważam tę próbę za zasadniczo udaną, otwierającą nową perspektywę w tym wycinku cywilistyki. W szczególności za interesujące uważam ukazane przez Autora powiązania i różnice pomiędzy koncepcją Ricoeura a różnymi koncepcjami prawniczymi, zarówno kontynentalnymi (w tym polskimi), jak i anglosaskimi.

Nadto, Autor porusza w pracy cały szereg bardzo interesujących – acz pobocznych – wątków teoretycznoprawnych. Należą do nich m. in. koncepcja stosowania prawa jako dialektyka tekstu i faktu (str. 233), rola narracji w stosowaniu prawa (str. 203-224), analogia do Hartowskiej reguły uznania w wątku narratologicznym filozofii Ricoeura (str. 222-223) czy wizja dyskursu prawnego jako projektowania świata (str. 232).

Kolejno chciałbym przedstawić moje zastrzeżenia do sformułowanej przez Autora „promisoryjnej teorii umów ugruntowanej w poglądach Ricoeura”. Zasadniczym jej mankamentem jest fakt, iż jest to teoria istotnie niekompletna. Ustalenia dokonane na poziomie ogólnofilozoficznym nie do końca przekładają się na wnioski na poziomie dogmatycznym (czy nawet teoretycznoprawnym). Brakuje odniesienia do nieco bardziej szczegółowych, a niezwykle doniosłych, problemów prawa umów, jak np. wykonanie i niewykonanie umowy, zakres swobody umów, odpowiedzialność umowna i odpowiedzialność deliktowa, wady oświadczeń woli, itd.

Przykładowo, jednym z głównych wątków pracy jest wspomniane powyżej uzasadnienie obowiązywania umów. W tym świetle niedotrzymanie obietnicy okazuje się być zanegowaniem siebie samego, „gwałtem na sobie” (str. 181-182). Nie ma jednak pewności, jak ustalenia te przekładają się na oczywisty problem naruszania zobowiązań umownych. Co to znaczy, że niesumienny dłużnik „zaprzecza swojej egzystencji”?

Innym zagadnieniem, które domaga się omówienia jest kwestia wad oświadczeń woli. Sam Autor wskazuje w części historycznej na rozmaite możliwe sposoby uzasadniania tej konstrukcji teoretycznoprawnej. Zarazem jednak w swojej teorii ma zaskakująco niewiele do powiedzenia na ten temat. Wskazuje, że „na gruncie poglądów Ricoeura możliwość modyfikacji, czy też uchylecia obietnicy *ex post* przez sąd wydaje się problematyczna” (str. 221). Ostatecznie jednak dopuszcza taką możliwość, ale szerzej tego nie uzasadnia.

Dobrą ilustracją omawianych mankamentów teorii Habilitanta są propozycje „szczegółowych teorii porządkujących”, sformułowane w rozdziale 7 (str. 241-242). Są to: „teoria mocy wiążącej zasady *pacta sunt servanda*” i „teoria odpowiedzialności na zasadzie winy oraz na zasadzie ryzyka w umowach”, a więc problemy bardzo doniosłe. W istocie nie są to jednak żadne teorie, a jedynie pewne szkicowe ustalenia o łącznej objętości 1 strony.

Przypomnijmy, że w ocenie samego Autora że głównym celem pracy była „budowa kompleksowej teorii umów” (str. 251). Uważam, że teoria umów, która nie odnosi się niemal w ogóle do wskazanych powyżej zagadnień, kluczowych z punktu widzenia praktyki prawniczej, nie zasługuje na miano „kompleksowej”.

Innym mankamentem rozprawy jest jej teoretyczny „ekumenizm”. Habilitant na początku pracy stawia tezę, że „teoria umów wyrastająca z poglądów ontoetycznych Ricoeura (...) może wzbogacić zbiór współczesnych teorii umów (normatywnych, ekonomizujących, etc. (...), rzucając nowe światło na problemy obrotu umownego (wynikające z rosnącej anonimowości i depersonalizacji) (str. 20-21). Najbardziej chyba eksponowanym wątkiem proponowanej przez Autora teorii jest przewyższenie teoretycznej i historycznej opozycji pomiędzy jednostronną obietnicą podmiotu a dwustronnym porozumieniem stron. W tym zakresie koncepcja Ricoeura pełni zatem rolę syntetyzującą wobec zastanych teorii. Jak się okazuje, podobną rolę pełni także w stosunku do wielu innych opozycji znanych z teorii umów, np. wola wewnętrzna – oświadczenie woli, czynności faktyczne – czynności prawne, ekwiwalentność świadczeń – brak ekwiwalentności itd. W zasadzie trudno wskazać jakieś elementy zastanych (a omówionych przez Autora obszernie w części pierwszej) teorii umów, z którymi proponowana teoria byłaby niezgodna. Zauważmy, że różnice pomiędzy teoriami prawa umów przekładają się na różnice w rozstrzyganiu określonych problemów praktycznych. Przykładowo, teorie subiektywne i obiektywne inaczej podchodzą do

problemu wad oświadczeń woli. Nie wiadomo jednak, jakie praktyczne konsekwencje może przynieść w tym zakresie proponowana przez autora teoria ugruntowana w filozofii Ricoeura, Autor bowiem poprzestaje na stwierdzeniach o „znoszeniu opozycji” i nie wchodzi w ogóle w doniosłe problemy praktyczne, których rozstrzygnięcie jest tymi opozycjami warunkowane. Co więcej, w sytuacjach, w których wnioski z lektury Ricoeura nie przystają do istniejących instytucji prawnych Autor dość łatwo je porzuca (por. dyskusja na temat klauzuli *rebus sic stantibus*, str. 221-222). Na marginesie można zauważyć, że Autor jest najwyraźniej świadomy tego rodzaju zarzutów wobec filozofii Ricoeura *in genere* (por. M. Pieniążek, *Paul Ricoeur's concept of metaphor and its application in the analysis of the legal text*, *Przegląd Prawa Publicznego* nr 2/2016, str. 17). Tym bardziej szkoda, że nie podjął wyraźniejszych starań by im przeciwdziałać.

Kolejne uwagi mają raczej charakter polemiczny względem poglądów prezentowanych przez Habilitanta.

Na str. 218 Autor w roli Ricoeur'owskiego „wpływającego” umieszcza „sąd lub prawodawcę”, na przeciwległym biegunie stawiając „adresata przepisów prawa”. Wydaje mi się, że utożsamienie sądu i prawodawcy jest nieuprawnione, szczególnie w kontekście systemu prawa kontynentalnego (prawa polskiego), do jakiego Autor nawiązuje.

Na str. 226 Autor przedstawia interpretację umowy jako „dyskurs zmierzający do zrozumienia »jednoznacznych intencji« oferentów”. Rozważania swoje zawęży jednak do etapu negocjowania umowy. Jest to dla mnie decyzja niezrozumiała. Po pierwsze, zapoznana zostaje tutaj istotna prawnie różnica pomiędzy tworzeniem umowy a jej (późniejszą) interpretacją. Po drugie, w moim przekonaniu to właśnie (późniejszą) interpretację umowy należałoby zdefiniować jako ustalanie intencji stron. Być może Autor odrzuca taki pogląd w oparciu o Ricoeura koncepcję autonomii semantycznej tekstu. Warto jednak zauważyć, że koncepcja ta w kontekście interpretacji umów całkowicie abstrahuje od treści art. 65 k.c. zgodnie z którym to właśnie wola stron determinuje sens postanowień umownych (por. rozważania na str. 231).

Na str. 230 Autor przedstawia proces pisania tekstu prawnego (na przykładzie tworzenia kodeksowych wzorców umów) jako „wyabstrahowanie (derywowanie) uniwersalizującej treści (narracji) z wielu dyskursów jednostkowych”. Chciałbym zwrócić uwagę, że kodyfikacja nie zawsze przyjmuje taki schemat (typu bottom-up). Prawodawca ma przecież możliwość wprowadzenia nowych instytucji prawnych (np.

wzorów umów) w całkowitym oderwaniu od dotychczasowej praktyki („dyskursów jednostkowych”) i nierzadko z tej możliwości korzysta. Innymi słowy, Autor szkicuje rolę prawodawcy jako zasadniczo odtwórczą (interpretacyjną), podczas gdy w moim przekonaniu rola ta jest zasadniczo twórcza.

W wielu miejscach (np. str. 21, 238) Autor podkreśla niepozytywistyczny charakter proponowanej koncepcji. W moim przekonaniu ustalenie, że obowiązek dotrzymywania obietnicy ma charakter obowiązku moralnego (czy wręcz warunkuje moralną egzystencję podmiotu), jest całkowicie do pogodzenia z większością pozytywistycznych koncepcji prawa. Nie do pogodzenia byłoby, gdyby Autor wykazał przykładowo, że istnieje konieczny związek pomiędzy prawem a moralnością albo że postawienie granicy pomiędzy prawem a moralnością jest niemożliwe. Takich wniosków omawiana rozprawa jednak nie zawiera. Co więcej, dotycząc problematyki odróżnienia umów prawnie wiążących od innych (np. towarzyskich) Autor odsyła czytelnika do *par excellence* pozytywistycznej koncepcji H. Harta (str. 222-223).

Sformułowane powyżej uwagi krytyczne i polemiczne nie wykluczają ogólnie pozytywnej oceny rozprawy, która w moim przekonaniu stanowi znaczny wkład Habilitanta w rozwój dyscypliny nauk prawnych.

3.3. Ocena aktywności naukowej

3.3.1. Informacja o spełnianiu przez kandydata kryterium dotyczącego wykazania się istotną aktywnością naukową lub artystyczną

Habilitant wykazuje się istotną aktywnością naukową, realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy. Świadczą o tym przede wszystkim: liczba publikacji naukowych (w tym publikacji anglojęzycznych), czynny udział w konferencjach naukowych (w tym konferencjach międzynarodowych, w szczególności prestiżowych kongresach organizowanych przez International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy - IVR), a także: uczestnictwo w charakterze wykonawcy w międzyuczelnianym projekcie badawczym finansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki pod nazwą „Pojęcie dylematu w etyce prawniczej i edukacji

etycznej prawników”², członkostwo w radzie fundacji Instytut Etyki Prawniczej, odbycie stażu zagranicznego w charakterze visiting profesor na University of York (Wielka Brytania) w dniach 17.06. do 29.07. 2012 r., opracowanie recenzji artykułów naukowych (polskich i anglojęzycznych), przeprowadzenie kwerendy bibliotecznej w the New York City Bar Association (Stany Zjednoczone) w dniu 23.07.2015 r.

3.3.2. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę kandydata do stopnia doktora habilitowanego.

Doświadczenie dydaktyczne Habilitanta obejmuje prowadzenie zajęć dla studentów I, II i III stopnia (wykładów i ćwiczeń) z przedmiotów związanych z teorią i filozofią prawa, a także przedmiotów autorskich, takich jak np. podstawy systemu common law. Część zajęć prowadzona jest w języku angielskim, często przy użyciu nowoczesnych technologii multimedialnych. Habilitant trzykrotnie uczestniczył w programie LPP-ERASMUS dla kadry akademickiej. W roku 2007 prowadził wykłady w Dalarna University (Börlange) pt. *Introduction to professional ethics*. W roku 2008 prowadził wykłady w Dalarna University (Börlange) pt. *Introduction to common law*. W roku 2009 prowadził wykłady w Kodolányi János University (Székesfehérvár) pt. *Legal ethics*³.

Habilitant może również pochwalić się osiągnięciami na polu organizacyjnym. W latach 2008 – 2012 pełnił funkcję prodziekana na Wydziale Prawa i Administracji Krakowskiej Szkoły Wyższej (obecnie: Krakowskiej Akademii) im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, następnie funkcję pełnomocnika dziekana ds. badań naukowych (2012-2017), a od 1 września 2017 r. pełni funkcję prorektora ds. nauki i nauczania. Był głównym organizatorem i kierownikiem Szkoły Prawa Angielskiego (School of English Law), która na ww. Uczelni działała w latach 2011/12 i 2012/2013. Pełniąc ww. funkcje, Habilitant angażował się w różnego rodzaju działalność organizacyjną i popularyzatorską, m. in. organizację XVIII Festiwalu Nauki i Sztuki w Krakowie.

4. Wnioski:

² Numer rej. wniosku: 2015/17/B/HS5/00463; data podpisania umowy: 2016-01-27; termin zakończenia realizacji: 2018-01-26; konkurs: 17 (2015-06-16); kierownik projektu: dr Paweł Skuczyński; panel: HS5; podtyp: OPUS; Wnioskodawca: Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

³ Stosowne dane pozostają w dyspozycji Działu Współpracy Międzynarodowej Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

W mojej ocenie Doktor Marcin Pieniążek spełnia określone w art. 219 ust. 1 p.s.w.n. wymogi do uzyskania stopnia doktora habilitowanego, tj. posiada stopień doktora, posiada w dorobku osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój nauk prawnych, a także wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Wnioskuje zatem o dopuszczenie jego kandydatury do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Zygmunt Pieniążek', is written in a cursive style.